

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת בלק, תשס"ה

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות

מספר 609

ע"ש הלנה ופאול שולמן

שגיאה בספר התורה של בעל "עקדת יצחק"

לעתים מזדמנת לך מציאה אגב עיון בנושא אחר. כך אירע לי כשעיינתי באחד המכתבים היותר מפורסמים של בעל "אמרי אמת" הוא האדמו"ר מגור זצ"ל, מייסד אגודת ישראל ואחד מענקי דורו, שאת רשמי ביקורו הראשון בארץ ישראל בשנת תרפ"א (1921) תיאר באיגרת שכתב כאשר היה בדרוכו חזרה לפולין.¹ במכתבו הפליג האדמו"ר בשבחו של הרב קוק זצ"ל, שעמו נפגש אז לראשונה, הגם שלא הסתיר את ביקורתו על יחסו הרחום של הראי"ה לחילוניים.² בהמשך המכתב מספר האדמו"ר על

¹ ראה: פנחס יעקב הכהן לוין ויהודה לייב הכהן לוין (עורכים), **אוסף מכתבים ודברים מכ"ק מרן אדמו"ר מגור זצ"ל**, ירושלים תשכ"ז. כוונתי למכתב ס (עמ' עג-פג) שהעורכים הוסיפו לו כותרת "מכתב מסכם בשובו מנסיעתו הראשונה לא"י". המכתב פותח כך: "בעזה"י, ז אייר על הספינה. לבני וחתני ויו"ח (=ויוצאי חלצי), ה' עליהם יחיו. עתה הנני להודיעכם את השקפתי בענייני אה"ק (=ארץ הקודש)". ואגב, שמעתי מפי דודי הרה"ר ר' אליהו גרילק ז"ל שהיה מזקני חסידי גור, שאיגרת זו התפרסמה בכל רחבי פולין ורבים מחסידי גור ידעוה בעל פה!

² שם עמ' עז-עח: "והנה בחו"ל היה מושג וציור אחר ממה שהוא באמת כי עפ"י הידיעות נחשב הרה"ג הרא"ק שי' כאלו היה רב נאור ורודף שלמונים ויצאו נגדו בחרמות וגדופים. וגם מערכות ה"יוד" ו"הדרך" (עיתונים חרדיים בפולין – ר"פ) הביאו לפעמים מידיעות האלו שיצאו מצד אחד. ואולם לא זה הדרך לשמוע רק מצד אחד יהי' מי שיחי'.. והרה"ג ר' אברהם קוק שי' הוא איש האשכולות בתורה ומדות תרומיות. גם רבים אומרים כי הוא שונא בצע. אולם אהבתו לציון עוברת כל גבול ואומר על טמא טהור ומראה לו פנים כאותו שאמרו חז"ל בפ"ק דערובין על מי שלא הי' בדורו כמותו" (נאמר בבבלי, עירובין יג ע"ב): "אמר רבי אחא בר חנינא: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של רבי מאיר כמותו, ומפני מה לא קבעו הלכה כמותו - שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו. שהוא אומר על טמא טהור ומראה לו פנים, על טהור טמא ומראה לו פנים". ומפרש רש"י: "על סוף דעתו - לא יכלו להבין באיזה דבריו נכונים ובאיזה אין דבריו נכונים, שהיה נותן דעת מיושב והגון על אין הלכה כהלכה".

על יחסיו של האדמו"ר מגור לראי"ה קוק ראה אצל מנחם פרידמן, **חברה ודת - האורתודוקסיה הלא-ציונית בארץ-ישראל**, ירושלים תשל"ח, עמ' 277-282; יצחק אלפסי, "הרבי אברהם מרדכי אלתר מגור ויחסו לשוב ארץ ישראל" בתוך: מ' אליאב (עורך), **בשבילי התחיה**, ב, מחקרים בציונות הדתית (אוניברסיטת בר אילן) תשמ"ז, עמ' 119 - 131 (בייחוד עמ' 130).

מאמציו להשכיח שלום בין הרבנים ר' חיים זוננפלד ור' ירוחם דיסקין לבין הרב קוק זכר כולם לברכה. בתוך דבריו הוא מזכיר גם את קנאי ירושלים, וכותב בזו הלשון:

והנה גם באלו הקנאים יש הרבה שכוונתם לשם שמים ובהם רבים אשר כרתי עמהם ברית אהבה כי חִבַּרְתָּם נְעִימָה. אולם **מבואר בעקדת יצחק פרשת פנחס** ע"פ (= על פסוק) לא ברעש ה' וכו' כי לא יתכן דרך כזה. וכשהי' באים בנחת לרה"ג ר"א ק"ש בראשונה, ג"כ (=גם כן) בטוב הי' יכולים לפעול אצלו... ולא הוצרך להיות בזיון ת"ח ולהבת אש המחלוקת.

הלכתי אפוא לאותו קטע ב"עקדת יצחק", והדברים אכן מאלפים. את דרשתו הראשונה לפרשת פינחס מייחד ר' יצחק עראמה לדיון מקיף בקנאות וסכנתה, ואת מסקנתו הוא תומך גם בציטוט מן הדו-שיח שבין ה' לאלהיו בחורב ("ויאמר לו: מה-לך פה אֵלֵיהוּ. ויאמר: קנא קנאתי לה' ... ויאמר: ... לא ברעש ה'" [מל"א יט:ט-יב]), שאותו הוא מפרש כתוכחת ה' לאלהיו על קנאותו.³

והנה בתוך דבריו מבאר ר' יצחק עראמה "פשט" מחודש בפרשתנו, המיוסד כמתברר על גרסה שגויה (!) בספר התורה שהיה לנגד עיניו: בסוף הפרשה מתארת התורה את חטאם של ישראל במילים "וַיִּשָּׁב יִשְׂרָאֵל בְּשֵׁטִים וַיַּחַל הָעַם לְזַנּוֹת אֶל-בָּנוֹת מִזֵּבָב. וַתִּקְרָאן לָעַם לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן וַיֹּאכַל הָעַם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְאֱלֹהֵיהֶן" (במ' כה:א-ב). והנה בכל הספרים שבידינו כתוב "לזבחי אֱלֹהֵיהֶן" ... "וישתחוּ לְאֱלֹהֵיהֶן" - פעמיים בכינוי הגוף לנקבה. נמצא שתיבת "אֱלֹהֵיהֶן" מתייחסת לבעל פעור, עבודה זרה. ואילו ר' יצחק עראמה גרס "לזבחי אֱלֹהֵיהֶם", ומפרשה על זבח לה'! לפי פירושו זה חטאו ישראל תחילה בחטא קל, וכתוצאה מכך - בחטא חמור ממנו:

כי משיבת ישראל בשיטים אצל העם הזונה, נמשך כי החל העם לזנות אל בנות מואב שהיא עבירה שחייבים עליה מיתה בידי שמים או קנאים פוגעים בו, כמו שנתבאר. וממנה וַתִּקְרָאן לָעַם לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶם' שהוא כינוי לזכרים. ירצה, שאלו הנשים התחילו עמהם במה שקראו אותם לזנות לה' א-להיהם של ישראל, כי יאמרו להם שאותה עבודה הנה מבקשות.. ואחר שהתחילו להשמע אליהן לזה, נמשך מה שנאמר וַיֹּאכַל הָעַם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְאֱלֹהֵיהֶן, כי כשאכלו ושתו עמהן נהפכה הכוונה הראשונה ונתחלפה המ"ם לנו"ן... (ש) היא גופה של עבודה (זרה).

כלומר, בשלב הראשון וכשהן מזבחות לאלוקי ישראל, הסיתו בנות מואב את ישראל לזנות בלבד (שעונשה מיתה בידי שמים). אבל משנתרצו להן הגברים, משכו אותם הבנות גם לעבודה זרה (שעונשה מיתה בית דין).

ואולם ר' שלמה ידידיה נורצי, בעל "מנחת שי"⁴, יצא בחריפות רבה כנגד גרסת "אֱלֹהֵיהֶם", ולא נתקררה דעתו עד שהחליט שבעל ה"עקידה" כתב את פירושו כשהיה מנומנם (!) או, לחילופין, נסמך על ספר תורה משובש:

וַתִּקְרָאן לָעַם לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן. החכם בעל העקידה פירשו במ"ם. וכמדומה לי דכד ניים מר אמר לה הוא פשטא דלא אשתכח כדין בשום דוכתא. או דילמא ספרא משתבשא איזדמן ליה (=) כמדומה לי שתוך כדי נמומו אמר האדון אותו הפשט, כי לא נמצא כזה בשום מקום, או אולי ספר משובש הזדמן לו). ובמסורה איתמסר ה' אֱלֹהֵיהֶן בנו"ן, והלין דבפסוקתא תרי מנייהו (=) ובמסורה נמסרו חמישה אֱלֹהֵיהֶן בנו"ן, ואלו שבפסוקנו שניים מהם).

במשפט האחרון "מנחת שי" מסתמך על הערת המסורה הגדולה (למל"א יא:ח), המונה חמש היקרויות של "אֱלֹהֵיהֶן" בתנ"ך, ושניים מהן בפסוקנו:

אֱלֹהֵיהֶן, ה': "ולקחת מבנותיו" שנים בו, "ותקראן לעם" שנים בו, וכן עשה לכל נשיו.⁵

כלומר, לפי המסורה נכתב בפסוקנו פעמיים "אֱלֹהֵיהֶן", ואין אפוא בסיס לנוסח "אֱלֹהֵיהֶם". לכאורה ניתן לסתור את גרסת "אֱלֹהֵיהֶם" גם מתרגום אונקלוס שהרי כשם שתרגם בסיפא "וישתחוּ לְאֱלֹהֵיהֶן" - "ויסגידו לְטַעֲנוֹתָהוֹן", תרגם גם ברישא "לזבחי אֱלֹהֵיהֶן" - "לְזִבְחֵי טַעֲנוֹתָהוֹן",

³ עקדת יצחק, פנחס, שער לח. ר' יצחק בן משה עראמה (1420 – 1494, נאפולי) היה רב, דרשן ופילוסוף, וספרו "עקדת יצחק" נמנה עם מיטב ספרות הדרוש (האנציקלופדיה העברית, כז טור 109).

⁴ מחכמי המסורה המפורסמים, חי באיטליה בשלהי המאה ה-16.

⁵ שמ' לד:טז: "וְלִקְחֹתָ מִבְּנוֹתָיו לְבָנֶיךָ וְנָתַתָּ בְּנֹתֶיךָ אֶת-בְּנֵיךָ אֶתְּחִילָהּ".
במ' כה:ב: "וַתִּקְרָאן לָעַם לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן וַיֹּאכַל הָעַם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְאֱלֹהֵיהֶן". מל"א יא:ח: "וְכֵן עָשָׂה לְכָל-נַשְׂוֹ הַנְּכָרִיּוֹת מִקְטִירוֹת וּמִזְבָּחוֹת לְאֱלֹהֵיהֶן".

מבלי שיפריש בין זכר לנקבה. ואולם זוהי הוכחה קלושה כי אין דרכו של אונקלוס להבחין בין "אֱלֹהֵיהֶן" ו"אֱלֹהֵיהֶם", כמוכח משני הפסוקים הסמוכים: "פֶּן-תִּכְרַת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ וְזָנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם וְזָבְחוּ לְאֱלֹהֵיהֶם וְקָרְאוּ לָךְ וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחֹו. וְלָקַחְתָּ מִבְּנֵיהֶם וְזָנוּ בְּנֵיהֶם אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן וְהִזְנוּ אֶת-בְּנֵיהֶם אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן" (שמ' לד: טו-טז). בכל הארבעה תרגום אונקלוס "טַעַנְתֶּהוּן"⁶. ועדיין ניתן להביא הוכחה ניצחת מת"א נגד גרסת "אֱלֹהֵיהֶם", ובדרך שונה: לפי ה"עקידה", המפרש "נִתְקַרְאוּ לְעַם לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶם" כמוסב על ה', היה לאונקלוס לתרגם "לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶם" "לְדִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן" כשם קודש, כמו שתרגם "שִׁלַּח אֶת הָאֲנָשִׁים וַיַּעֲבְדוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיהֶם" (שמ' י: ז) - "ה' אֱלֹהֵיהֶן". מכיוון שתרגם "לזבחי אֱלֹהֵיהֶן" - "לדבחי טַעַנְתֶּהוּן" (=טעותם) הרי שפירושו כעבודה זרה!

הרב ד"ר רפאל בנימין פוזן
המחלקה לתנ"ך

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע. הוא מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>. כדי להצטרף לרשימת המנויים בדואר האלקטרוני על דף פרשת השבוע, יש לפנות לכתובת: listserv@vm.biu.ac.il. אין לכתוב נושא למכתב. יש לכתוב שורה אחת בלבד, בגוף המכתב: sub parasha-l - *firstname lastname* כאשר *first-name* - *last-name* הינם השם הפרטי ושם המשפחה של השולח.

⁶ ראה מאמרי "את עמדי ואת אדניתי" (שמ' לה: יז) - כפל צורות ועירוב צורות בתרגום אונקלוס, דף שבועי לפרשת ויקהל - פקודי תשס"ב (מספר 435), אוניברסיטת בר אילן.